

GLOBAL EKOLOGIK INQIROZ VA UNING STRATEGIK OQIBATLARI

Adpi aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Biologiya yo`nalishi talabalari

Abduqodirova Marjona Ro`zibek qizi

Ergasheva Ruxshona O`lmasbek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada global ekologik inqirozning sivilizatsiyaviy oqibatlari va ularning OTM o'quv dasturlaridagi in'ikosini tahlil qiladi. Maqolada biosfera muvozanatining buzilishi va antropogen ta'sirning kuchayishi jarayonlari ilmiy asoslangan [1, 4]. Tadqiqotda oliy ta'lim tizimidagi metodik bo'shliqlar "muammoli vaziyatlar" sifatida ko'rib chiqilib, ularni hal qilishda yangi tahrirdagi Konstitutsiya va xalqaro tajribaga tayanilgan [2, 5].

Kalit so'zlar: *Ekoinqiroz, barqaror rivojlanish, o'quv dasturlari transformatsiyasi, yashil texnologiyalar, ekologik monitoring, Konstitutsiyaviy islohotlar.*

Ekologik inqiroz - bu insoniyatning tabiat bilan munosabatidagi tizimli ziddiyatdir. Hozirgi kunda yer yuzi harorati sanoatdan oldingi davrga nisbatan 1.2°C ga ko'tarildi [4]. Agar bu ko'rsatkich 1.5°C dan ohsa, ekotizimlarda qaytmas jarayonlar boshlanishi bashorat qilinmoqda [7]. O'zbekiston sharoitida iqlim isishi jahon o'rtacha ko'rsatkichidan ikki baravar tezroq kechmoqda, bu esa kadrlar tayyorlash tizimini zudlik bilan moslashtirishni talab etadi [3].

II. INQIROZNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA STATISTIK TAHLILI: Gidrosfera tanqisligi: Dunyo bo'yicha 2 milliarddan ortiq inson xavfsiz ichimlik suvidan mahrum [9]. Markaziy Osiyoda muzliklarning erishi 2050-yilga borib daryo oqimining 15-20% ga kamayishiga olib keladi [8]. Atmosfera va havo sifati: JSST ma'lumotlariga ko'ra, har yili 7 million inson havo ifloslanishi oqibatida vafot etmoqda [10]. Bioxilma-xillik: Oxirgi 50 yil ichida yovvoyi hayvonlar populyatsiyasi 68% ga kamaygan bo'lib, bu ekologik zanjirning uzilishiga olib kelmoqda [11].

III. HUQUQIY ASOSLAR KONSTITUTSIYAVIY ISLOHOTLAR: O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi ekologik ta'limning huquqiy poydevori hisoblanadi [2]: 49-modda: Atrof-muhit to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqini kafolatlaydi. 62-modda: Atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish fuqarolik majburiyati etib belgilangan. Ushbu normalar OTM o'quv rejalari mazmuniga singdirilishi shart [2, 3].

IV. Oliy ta'lim tizimida quyidagi tizimli muammolar mavjud: Nazariya va amaliyot uzilishi: O'quv darsliklarida nazariy bilimlar ustunlik qilsa-da, talabalarga real ekologik audit va monitoring usullari yetarli darajada o'rgatilmaydi [6]. Interdisiplinar yondashuv: Ekologiya ko'pincha faqat biologik fan sifatida talqin

etiladi, biroq muhandislik va iqtisodiyot yo‘nalishlarida "yashil moliya" va "aylanma iqtisodiyot" tushunchalari yetishmaydi [5, 12]. Raqamli ekologiya: Masofadan zondlash (GIS) va sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalari o‘quv dasturlarida past darajada qolmoqda [8].

Xulosa: Ekologik inqirozdan chiqish yo‘li — yuqori malakali, ekologik mas’uliyatga ega kadrlarni tayyorlashdir [3]. Ta’lim dasturlarini modernizatsiya qilish nafaqat akademik ehtiyoj, balki milliy xavfsizlik masalasidir. Kelajak mutaxassislarida "ekologik intellekt"ni shakllantirish orqali biz barqaror taraqqiyotga erisha olamiz [1, 12]. Ushbu maqolada har tomonlama tahlil qilinganidek, global ekologik inqiroz — bu shunchaki tabiiy resurslarning kamayishi emas, balki insoniyatning mavjudlik asoslariga tahdid soluvchi tizimli tanazzuldir [4]. Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ekologik fojialarni jilovlashning eng samarali va uzoq muddatli yechimi — bu jamiyatda, xususan, bo‘lajak mutaxassislar ongida yangicha ekologik dunyoqarashni shakllantirishdir [8]. Hozirgi vaqtda iqlim o‘zgarishi shunchaki televizordagi yangilik emas, balki kundalik hayotimizdagi haqiqatga aylandi. Dunyo bo‘yicha havo haroratining ko‘tarilishi muzliklarni eritmoqda, bu esa okean sathining ko‘tarilishiga va qirg‘oqbo‘yi hududlarining suv ostida qolishiga sabab bo‘lmoqda [4]. O‘zbekiston sharoitida bu muammo suv tanqisligi va yerlarning sho‘rlanishida yaqqol ko‘rinmoqda. Statistika ko‘ra, 2050-yilga borib mintaqamizda daryo suvlari 20 foizgacha kamayishi mumkin [9]. Bu degani — kelajakda nafaqat qishloq xo‘jaligi, balki oddiy ichimlik suvi uchun ham kurash boshlanishi mumkin. Huquqiy himoya va burchimiz Sayyoramizni asrash nafaqat ko‘ngilli ish, balki qonuniy majburiyatimizdir. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 49 va 62-moddalarida har birimizning toza atrof-muhitda yashash huquqimiz va tabiatni asrash majburiyatimiz muhrlab qo‘yildi [2]. Bu huquqiy asoslar bizga tabiatni asrashda katta kuch beradi, lekin qonunlar qog‘ozda qolmasligi uchun amaliy harakat kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. 3. 3. O‘zbekiston Respublikasini 2030-yilgacha bo‘lgan davrda atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasi. – PF-5863-son Farmon.
3. IPCC. Climate Change 2023: Synthesis Report. – Geneva: United Nations, 2023.
4. Brown L. R. Plan B 4.0: Mobilizing to Save Civilization. – New York: Norton & Company, 2019.
5. Ergashev A., Ergashev T. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
6. Rockström J. et al. Planetary Boundaries: Guiding Human Development on a Changing Planet. – Science, 2015.

7. United Nations Environment Programme (UNEP). Global Environment Outlook (GEO-6). – Cambridge University Press, 2019.
8. World Water Development Report. Leaving No One Behind. – UNESCO, 2022.
9. WHO Global Air Quality Guidelines. – World Health Organization, 2021.
10. WWF. Living Planet Report 2022. Bending the Curve of Biodiversity Loss. – Gland, Switzerland, 2022.
11. Nigmatov A. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari. – Toshkent: Noshir, 2013.

